
Inistiityuutii
Leenjii
Ogeessota
Qaamolee Haqaa
Fi Qo’annoo
Seeraa Oromiyaa

Sirna Dhaaltummaa Qulqulleesuu

- dhaalchisaan erga du’ee booda dhimmootni jiran baay’en isaanii sirna kanaan bulu ykn furmaata argatu(keewwattoota 100 ol).
- Kunis sirna dhaalaa keessatti dhaaltummaa qulqulleessuun sirna barbaachisaa fi iddo ol’aanaa kan qabu ta’u isaa mul’isa.

Maalummaa Sirna Dhaaltummaa Qulqulleesuu

- SHHL 944 jalatti ibsameera.
- Bu’uura kanaan dhaaltummaa qulqulleessuu jechuun:-
  - Dhaaltota addaan baasuun murteessuu.
  - Qabeenya dhaalaa addaan basuu fi murteessuu.
  - Maallaqa dhaalchisaan liqeesse sassaabu.
  - Idaawwan isa du’e qulqulleessuu fi kaffaluu.
  - Dhaamoo kennaa addaa qulqulleessuu fi kaffaluu.

- **Biyya Ingiliizii fi biyyoota sirna seeraa “common law” hordofan keessatti sirni kun “probate procedure” jechuun beekkama.**
  - ✓ Sirna SDFHH keessatti hammatamee fi adeemsa dhaaltummaa qulqulleessuu banamiinsaa hanga cufamiinsa dhaaltummaa qajeelchuu dha.
  - ✓ Bu’uura kanaan dhaaltummaan kan qulqullaa’u dhaamoon yoo muudaman “Executors” jechuun waamamu.
  - ✓ yoo hin jirree namoota “personal representatives” ta’uu danda’aniin hogguu ta’u “Administrators” jechuun beekkamu.
  - ✓ Sirni kun kan jalqabu MM Pirobeetii irraa eeyyama gaafachuun ta’a.

- ✓ Waraqaan ragaa aangoo fi muudamiinsa qulqulleessituu dhaalaaf ragaa akka ta’u isaan bifa kamiinuu muudamaniif kan kennamu hogguu ta’u;
- ✓ qulqulleessitoota dhaalaa seeraan muudamaniif kan kennamu “grant of probate” kan jedhamu hogguu ta’u
- ✓ inni isaan dhaamoon muudamaniif kennamu immoo “letter of administration” jedhama.
- ✓ **Biyya Ingiliizitti sirni kun hoggansa mana murtiitiin gaggeeffama.**

- Isaanis eyyama argachuuf iyyanni MM tti ni dhiyaata;
- dhimmi kun namoota na galcha jedhan ykn fayyadamtoonni dhaalaa akka beekan beeksifni ni baha;
- dhaamoon yoo jiraate mana murtii kanaan ni mirkaanaa’a;
- MM chaa barbaachisaa ta’uu isaa yoo hubate wabiin akka qabsiifamu ni tasisa;
- waraqaan eeyyamaa MM tiin ni kennama;
- tarreen lakkoofsaa fi shallaggii qabeenya dhaalaa mana murtiitiif ni dhiyaata;
- maallaqa gaafatoonni akka dhiyaatan beeksifni ni baha;
- idaan ni kaffalama;
- qabeenyi hafe fayyadamtootaaf ni kaffalama;
- dhumarratti gabaafni waliigalaa bu’aa qulqullessa dhaalaa mana murtiitiif ni dhiyaata

- India
- **211. Character and property of executor or administrator as such.-**
  - (1) The executor or administrator, as the case may be, of a deceased person is his legal representative for all purposes, and all the property of the deceased person vests in him as such.
- **212. Right to intestate's property.-**
  - **(1) No right to any part of** the property of a person who has died intestate can be established in any Court of Justice, unless letters of administration have first been granted by a Court of competent jurisdiction.

- **213. Right as executor or legatee when established.-**
- **(1) No right** as executor or legatee can be established in any Court of Justice, unless a Court of competent jurisdiction in 3*[India] has granted probate of the will under which the right is claimed, or has granted letters of administration with the will or with a copy of an authenticated copy of the will annexed.

- **Proof of representative title a condition precedent to recovery through the Courts of debts from debtors of deceased persons**
- on the production, by the person so claiming of--
  - (i) a probate or letters of administration evidencing the grant to him of administration to the estate of the deceased, or
  - (ii) a certificate granted under section 31 or section 32 of the Administrator General's Act, 1913, (3 of 1913.) and having the debt mentioned therein, or
  - (iii) a succession certificate granted under Part X and having the debt specified therein, or
  - (iv) a certificate granted under the Succession Certificate Act, 1889 1*, (7 of 1889.) or
  - (v) a certificate granted under Bombay Regulation No. VIII of 1827, and, if granted after the first day of May, 1889, having the debt specified therein.

- **Sirna seeraa biyya Jarmanii fi biyyoota biroo sirna seeraa “civil law” hordofan keessatti:**
  - bifuma walfakkaatuun qulqulleessituun dhaalaa bifa kamiinuu muudamu aangoo fi muudamiinsa isaanii kan ibsu waraqaa ragaa “executor's certificate” jedhamu ni kennamaaf.
  - Koodii SHH biyya Jarman kwt.2368 jalatti tumaaleen waraqaa ragaa dhaaltummaa ilaallatan waraqaa ragaa qulqulleessituu dhaalaa dhaamoon muudameef kennamu irrattis raawwatiinsa akka qabu tumameera

- Biyya kanatti sirna dhaatummaa qulqulleessuu keessatti manni murtii hoggansa taasisuun hojiiwwan heddu ni hojjata.
- Isaanis Waraqaa ragaa dhaatummaa ykn waraqaa ragaa dhaaltummaa qulqulleessuu (eeyyama) ni kenna;
- fudhachuu fi fudhachuu dhabuu dhaalaa mirkaneessuun bakka bu’aaf ni beeksisa;
- dhaaltoonni yoo waldidan qabeenya dhaalaa ni qooda ykn araaratti ni qajeelcha;
- qabeenyi dhaalaa sirritti eegamee akka turu tarkaanfii barbaachisaa ni fudhata;
- dhaamoo fuudhuun ni mirkaneessa;fi
- daangaa yeroo gabaafni laakkofsaa fi shallaggii qabeenya dhaalaa itti dhiyaatu ni murteessa

Muudama Qulquleessituu Dhaalaa

- Muudamni haala sadi’iin raawwatama:-

1. **Dhaamoon (Kwt. 948 (1)) dhaalchisaan kan filate (testamentary executor)**
   - Inni du’e dhaamoo godhee yoo jiraate fi dhaamoo kanaan qulqulleessituun dhaalaa eenyu ta’uu akka qabu filee yoo jiraate, (kwt. 948(1)).
   - namni dhaamoon keennaan waliigalaa godhameefis qulqulleessituu dhaalaa ta’ee hojjachuu akka danda’u tumameera (kwt. 948(2)

- **Qulqulleessituun dhaalaa dhaamoodhaan filatame yoo jiraate ykn namni dhaamoodhaan kennaan waliigalaa godhameef jiraachuun isaa hojii dhaaltummaa qulqulleessuu dhaaltoota seeraa irratti dhiibbaa fidu ilaalchisee waraabbiiwwan afaan lameenii tumaa 948(3) jidduu garaagarummaatu mul'ata.**

- Waraabbii isa kamitu dhama qabeessa? Qabatamaan muuxannoon jiru maal fakkaata? Kallattiin fuulduraa hoo?
- SHH kwt.**948(3) jalatti gaaleen"…… unless they are under the will to receive no share in the succession**". Jedhu maal jechuu dha? Dhaala irraa buqqa'uu isaanii ilaallataa?
- Bu'uura kanaan dhaaltonni seeraa gaafa

2. Seeraan (kwt. 947)

- Dhaaltonni seeraa (dhaamoo malee) isaan kwt.842-847 jalatti ibsaman formaalitii tokko malee qulqulleessituu ta’uuf mirga akka qaban seeraan tumameera (kwt.947).
- **Dhaaltonni seeraa (dhaamoo malee) isaan kwt.842-847 jalatti ibsamanhundinuu walqixa mirga dhaaltummaa qulqulleessuu ni qabuu?”**
- Abbootiin seeraa tokko tokko SHH kwt.947 bifa kanaan wanti addaan baase waan hin jirreef hundumtuu qixa mirga dhaltummaa qulqulleessuu ni qabu jechuun falmu.

- Isaan kuun immoo kwt. 947 qofa kophaa dubbisuun osoo hin ta’in kwt.842-847 kan jiran waliin dubbisuu qabna jedhan.
- Bu’uura kanaan mirgi dhaaltummaa qulqulleessuu sadarkaan dhaaltummaa tokko yoo hin jiraatin qofa sadarkaa itti aanutti darba malee qixa mirga dhaaltummaa qulqulleessuu ni qabu jechuun hin danda’amu.

• Ejannoo isa kamitu dhamaqabeessa?

- **Isaan seeraan muudaman kunniin hoggansa MM malee hojii isaanii raawwachuu ni qabuu??? Ni danda’uu???**
- **Isaan dhaamoon muudaman hoo ragaa dabalataa MM irraa argachuu qabu amantaa jedhu ni qabduu?**
- Ejjannoo lamatu jira:

❖ Ejj/1ffaa Hoggansi Hin Barbaachisu:

- Dhaaltonni seeraa haal duree tokko malee qulqulleessituu dhaalaa akka ta’an kwt.947 irraa ifaan mul’ata
- SHH kwt.969;
- kwt. 973;
- kwt.972;
- bu’uura kwt. 979;
- kwt.1018;
- kwt.1079;
- kwt.1083;fi
- kwt.1064 jalatti seerichi ifaan aangoo baay’ee dhaaltotaaf kennee jira.

❖ Ejj/2ffaa: Hoggansa MM Malee Hin Danda’amu

- hojimaata duraanii (Bara 1934-1996) bu’uurefatu,
- tumaalee waraqaa ragaa dhaaltummaa qajeelchan bu’uureffachuun;
- “qulqullessitoonni dhaalaa ragaa maali qabatanii hojii isaan gaggeessan?”,
- “ragaa kana malee hojii isaanii akkamitti gagessuu danda’an?”
- dhaaltonni seeraa hojii kana hoggansa MM malee haa raawwatan osoo jedhamee amala hojii kanaatiin walqabatee raawwatamuu hin danda’u.

❑MARII

- **Ejjannoo isa kamitu dhamaqabeessa jettu?**
- WRDh tajaajila kana ni kennaa?
- Ni kenna yoo jenne dhaaltummaan osoo hin qulqullaa’in kennamuu ni danda’aa?

3. Muudamiinsa Murtii MM tiin: Kwt. 950:

- Dhaaltoonni yoo hin beekamne
- **Dhaaltootni seeraa qabeenya dhaalaa qulqulleessuuf eeyyamamaa yoo hin ta’in** (Xiyyeeffanaa)
- Dhaalchisaan dhaaltu yoo hin qabaanne.

- **Bu’uura kwt.951 MM qulqulleessitoota dhaalaa bu’uura SHH kwt. 947, 948, 949, ykn 950 tiin seeraan ykn dhaamoon ykn murtiin muudame tokko aangoo isaa haquun haalli itti bakka buusu ni jira .**
- MM kana kan godhu:-
  - dhaamoon qulqulleessiuun dhaalaa itti muudame falmisiisaa ta’ee hogguu argame;
  - dhaaltoota keessaa inni tokko nama gaa’ila hin gahin ykn seeraan dhorkame ykn sababa biroo kamiinuu dantaa isaa kabachifatuu kan hin dandeenye yoo ta’e;

- qulqulleessitoonni dhaala qulqulleessuu fi bulchudhaaf waliigaltee yoo dhaban;
- hojiin dhaala qulqulleessuu fi bulchuu rakkina adda kan kaasisee yoo ta’ee fi
- qulqulleesituun hojii isaa ciminaan ykn haqummaan ykn sirritti gaggeessuuf dandeettii kan hin qabne ta’uun isaa yoo beekameedha

- **Iyyanni Muudamiinsa Qulqulleessituu Dhaalaa Dhiyaachuu Qabuu Fi Qabiyyee Iyyatichaa Maal Ta’uu Qaba Jettu?**
- Qabatamaan“*dhaaltuu ta’uun koo naaf mirkanaa’ee qulqulleessituun dhaalaa naaf muudamee qabeenyi dhaalaa irraa gaheen kiyya naaf haa kennamu”* bifa jedhuun nama yeroo sana qabeenya dhaalaa harkaa qabu irratti dhiyaata.
  - **Iyyanni kun kan muudamiinsaati moo?**
  - **kan waraqaa ragaa dhaaltummaati moo?**
  - **qoodinsa qabeenya dhaalaati?**
  - **Muudamiinsaan galmee banuun qoodinsa qabeenyaa gaafatu, ni argatus, kun aangoo MM fi kaffaltii abbaaseerummaa waliin?**

❖Dhaala Dhaamoo Malee Kan Ilaallatu:

- koodii SDFHH Gabatee Sadaffaa foormii **lakkoofsa 23 hoggoo ta’u**

- Guyyaa, ji’aa fi bara du’aan itti du’ee fi gaafa du’e sana iddoo jireenyaa muummee isaa;
- Du’aan dhaamoo osoo hin dhiisin du’uu isaa;
- Dhaaltonni seeraa du’aa lubbuun jiran eenyufaa akka ta’an; of the first relationship, (second relationship etc) under Art.842, (843, 844) of the CC.
- Tarree qabeenya socho’uu fi hin sochoone dhaalchisan dhiisee du’e qabiyyee eenyuu jala akka jiranii fi shallaggii isaanii(ykn gophaatti ivvata kanaan walgabsiisuun);

- Guyyaa,fi iddoo abbootiin dhimmaa walgahii itti godhan fi maqaa isaanii;
- Walgahii irratti dhaaltonni seeraa qulqulleesituun dhaalaa eenyuun akka ta’u irratti yoo waliigaluu baatan(Sababa kamiiyyuu SHH kwt.951 jalatti ibsaman)
- **The petitioners, therefore, pray that a liquidator be appointed by the Court to administer the estate of the deceased for the purpose of the liquidation of the succession, under such terms and conditions as the Court deems fit.**
- Date ……(Signature)……

❖ Dhaala Dhaamoo Kan Ilaallatu :

- koodii SDFHH Gabatee Sadaffaa foormii **lakkoofsa 22 dha**
- Guyyaa, ji’aa fi bara du’aa itti du’ee fi gaafa du’e sana iddoo jireenyaa muummee isaa;
- Gosa dhaamoo du’aan dhiisee du’e a (public, Holograph, oral) guyyaa itti kaayame(deposited) ykn eenyuun harka akka jiru ;
- Guyyaa dhaamoon itti dhangala’e ykn banamee fi namoota walgahicha irratti argaman;
- Dhaamoo keessatti qulqulleessituun dhaalaa muudame kan hin jirre ta’uu;

- Walgahii irratti abbootiin dhimmaa qulqulleesituun dhaalaa eenyuun akka ta’u irratti yoo waliigaluu baatan(Sababa kamiiyyuu SHH kwt.951 jalatti ibsaman)
- Tarree qabeenya socho’uu fi hin sochoone dhaalchisan dhiisee du’e qabiyyee eenyuu jala akka jiranii fi shallaggii isaanii(ykn qophaatti iyyata kanaan walqabsiisuun);
- **The petitioners, therefore, pray that a liquidator be appointed by this Court to administer the estate of the deceased for the purpose of the liquidation of the succession, under such terms and conditions as the Court deems fit.**
- **Date…… (Signature)……**

MARII

- Iyyata muudamiinsa qulqulleessituu dhaalaa fuudhee keessummeessuuf MM aangoo qabu isa kamii dha jettu?
- Qabatamaan muuxannoon qabdan maali?

- Naannoleetti, gaaffiin seerummaa muudamiinsa qulqulleessituu dhaalaa dhimma maallaqaan shallagamuu hin dandeenye waan ta’eef, aangoon kan MM Aanaati.
- Dh/Ij/MMWF lakk. G. 35657 fi lakk.G.42015 (sagalee caalmaan) MM bulchiinsota magaalaa Finfinnee fi Dirree dhaawaa osoo hin ta’in MMSDF tu aangoo qaba jechuun murteessee jira.
- Garuu fakkeenyaaf bu’uura labsii lakkoofsa 416/96 kwt. 33(1)(h) tiin waraqaa ragaa dhaaltummaa kennuuf aangoo kan qabu MM bulchiinsa magaalaa Dirree Dhawaa sadarkaa tokkooffaa akka ta’e kan tumame wajjiin gaafa ilaalamu murtiiwwan kun qeeqa jalaa bahuu hin dandeenye.

- **Sirni MM Qulqulleessituu Dhaalaa Itti Muudu Maal Fakkaata?**
  - akka himannaa idileetii bitaa fi mirga falmisiisuun, inumaa falmii qoodiinsa qabeenyaa keessa seenuun murteessuun kan baratamee dha.
  - yeroo tokko tokko ragaa dhagahuun ni muudu.
  - bitaa fi mirga osoo hin falmisiisin qulqulleessituu dhaalaa muudu.
- **Adeemsa kamitu sirrii dha jettu?**
- **Qabatamaan akkamitti hojjachaa jirtan?**

❖MARII

- Akkaataa Iyyatnni muudamiinsa qulqulleessituu dhaalaa MM tti dhiyaachuu qabu hogguu ilaallu himatamaan waan jiru fakkaataa?
- Himatamaan yoo hin jiru jenne haalli mormiin sadarkaa duraa fi kanneen biroo itti dhiyaatan ni jiraa? Fkn qabeenyi fuudhaa heeruma keessatti horannee hin jiru…
- MM haala kamiin keessummeessuu qaba?

- **V. 11, L.G. 46726 , ነጋሲ አየ ኢትቻ እና እነ ሳሙኤሌ የሃንስ ገ/እግዚአብሐር /ሁት ሰዎች/ ታህሳስ 13/2003**
  - የውርስ ሃብት እንዱጣራ በሚሌ በንብረቱ ሊይ የተሰጠው ትዕዛዝ ከሟች ጋር ህጋዊ ግንኙነት ባሌነበረበት ሁኔታ ነው በሚሌ ክርክር በቀረበ ጊዜ ፌ/ቤቶች ይህንን እን ጭብጥ በመያዝ እሌባት ሉሰጡበት የሚገባ ስመሆኑ
  - በዚህ ጉዲይ ሊይ ፌ/ቤት የሚሰጠው ብይን ጊዜያዊ አገሌግልት እንዲው ትዕዛዝ የሚወሰዴ ስሊመሆኑ
  - የፌ/ብ/ሥ/ሥ/ህ/ቁ. 320/3/, 247/1/

•እንምንመከተው የክርክሩ መነሻ የሟች ውርስ ይጣራ የሚሌ ቢሆንም፤ አመሌካች ግን ወውርስ ማጣራቱ ከመገባቱ በፉት በእሱ እና በሟች /የተጠሪዎች እናት/ መካከሌ ስሊው ግንኙነት በሚመከት ክርክር አንስቶአሌ፡፡

•ክርክሩም ከሟች ጋር የጋብቻ ግንኙነት የኝም፤ በጋራ ያራነው ንብረት
የም በሚሌ በግሌጽ የቀረበ ነው፡፡

• ይህ ማት ግሞ የሟች ውርስ ይጣራ በሚሌ ጥያቄ እኔ ተከሣሽ የምሆንበት ምክንያት የም የሚሌ ክርክር ከአመሌካች ቀርቦአሌ ማት ነው፡፡

• አንዴ ሰው በሞተ ጊዜ ትቶት የሄውን ንብረት መካሌ የሚችለት በሔ ጉ አግባብ ወራሾቹ እንዯ ሆናቸው የው ርስ ሏብቱን ይዞ በሚገኝ ሰው ሊይ ክስ በማቅረብ ሏብቱን ሉያገኙ እንሚችለ ይታወቃሌ፡፡

- ውርስ ከመጣራቱ በፉት መከፊሌ ያሌተቻ በሆነ ጊዜም ወራሾቹ ወይም ከወራሾቹ አንደ ውርሱ ይጣራ ዘንዴ እንዱታዘዝሊቸው ፌ /ቤት አቤቱታ ማቅረብ እንሚችለ በፌትሏብሓር ሔጉ ከፌ/ብሓር ህ/ቁ. 942 እና ቀጥው ካለት ዴንጋጌዎች እንገነዘባን፡፡
- ውርሱ እንዱጣራ ሲጠየቅም ተከሣሽ መሆን ያበት የውርሱን ሏብት የያዘ ወይም ወራሽ በሆነው ሰው ሊይ ነው፡፡
- በያዝነው ጉዲይ በተጠሪዎች ክስ ይጣራ የተባው ንብረት የሟች እናታቸው መሆኑ ቢገጽም የተከሰሰው ግን አመሌካች ነው፡፡
- ተጠሪዎች አመሌካችን በተከሣሽነት ያጣመሩት በእሱ እና በእናታቸው መካከሌ የጋብቻ ግንኙነት አ /ነበረ/ በማት እንሆነ ከክርክራቸው ይዘት መገንዘብ ችናሌ፡፡ ይህ ፌሬ ነገር በአመሌካች ተክድአሌ፡፡

- የተጠሪዎችን እናት አሊገባሁም አብረንም ያራነው ንብረት የም በማት እንተከራከረም ተመሌክተናሌ።
- ክሱ የቀረበት ፌ/ቤት በዚህ አይነት የቀረበን ክርክር መወሰን የሚያስችውን የነገር ጭብጥ መሥርቶ ግራ ቀኝ ወገኖችን አሊከራከረም።
- አመሌካች አጥብቆ እንሚከራከረው በተጠሪዎች እናት እና በእሱ መካከሌ በሔግ የሚታወቅ ግንኙነት ከላ በሚች ውርስ ማጣራት ሂት እሱ ተከሣሽ የሚሆንበት አግባብ የም።
- በላሊ በኩሌ ግሞ በእሱ እና በተጠሪዎች እናት መካከሌ በእርግጥም በሔግ የሚታወቅ ግንኙነት መኖሩ እና ንብረትም በጋራ ማፌራታቸው ከተረጋገጠ በቀረበው ክስ መሠረት ውርሱ እንዱጣራ ይረጋሌ።

•አሁን እያየን ያው ግን በተጠሪዎች እናት እና በአመሌካች መካከሌ ያው
ግንኙነት ምን እንሆነ ከመረጋገጡ ወይም በዚህ ረገዴ የተነሣው ክርክር በፌ/ብ/ሥ/ሥ/ሔግ ቁ. 247/1/ በተነገገው መሠረት ተገቢው ጭብጥ ተይዞት ከመወሰኑ በፉት ወውርስ ማጣራት እንዱገባ ነው የተበየነው በመሆኑም አካሄደ የክርክር አመራር ሥርዓቱን የተከተ አይም፡፡

•የፋዳራሌ ከፌተኛ ፌ /ቤትም ክርክሩ በሥ ርዓት አሌተመ ራም የሚ ሌ ይግባኝ ቀርቦት እያ ውርሱ እንዱጣራ በማት የተሰጠው ብይን በፌ /ብ/ሥ/ሥ/ሔግ ቁ. 32ዏ/3/ እንተመከተው ጊዜአዊ አገግልት እንዲው ትእዛዝ አዴርጎ መቁጠሩ ትክክሌ አይም፡፡

• ጉዲዩ እኔን በተከሣሽነት አስገብቶ ንብረቴን በውርስ ሏብትነት ተይዞ እንዱጣራ የሚያስርግ አይም በማት አመሌካች ያቀረበውን ክርክር
አመቀበሌ ጊዜአዊ አገሌግልት ያው ትእዛዝ እንመሰጠት የሚቆጠር አይም፡፡

•ስናጠቃሌው አቤቱታ የቀረበበት ውሣኔ በሔጉ አተገባበር ረገዴ መሠረታዊ ስህተት ያበት ነው ማት ችናሌ፡፡

❖MARII

- Murtiin kun bu’uura seeraa ni qbaa?
- Kallattiin fuulduraa hoo maal ta’uu qaba?

❖ Qabatamaan Dhaaltummaan Jalqaba Dirqama Qulqullaa'uu Qabaachuu Ilaalchisee Falmiin Ni Jira

- **1ffaa:** MM gamisni **dhaaltummaa dirqama qulqullaa'uu qaba jechuun himannoo dhaaltuun qabeenya dhaalaa** gahee isaa addaan baasee bu'uura SDFHH kwt. 226-228 tiin shallaguudhaan MM aangoo qabutti dhiyeeffate MM qulqulleessituu hogguu ofumaa muudan ykn dura qulqullaa'uu qaba jechuun deebisan ni mul'ata.
  - ✓ ***Bu'uura seeraatiin iyyanni yoo hin dhiyaatin MM aangoo eessaa fuudha?***
  - ✓ ***SHH kwt.*** Art. 946….. shall be liquidated…….
  - ✓ **SHH kwt.** Art. 1062. -When the succession has been liquidated, each of the co-heirs may at any time require that the partition *of the inheritance be effected*

- **2ffaa:** MM isaan kuun himannoo bifa kanaan dhiyaatu akkuma falmii dhimma HH birootti ragaan qulqulleessee murteessuun ala sirna dhaaltummaa qulqulleessuutiin keessummeessuun barbaachisaa miti jechuun falmu.
  - ✓ dhaaltummaa qulqulleessuun hojii yeroo hunda dirqamaan raawwatamuu qabuu osoo hin ta’in gaaffii fi fedha dhaaltotaan kan raawwatamuudha
  - ✓ Dhaaltuun qabeenya argachuun qaba jedhu addaan baasee tilmaamee himata yoo dhiheesse MM himata dhihaateef qulqulleessee murtii kennuun ala gaaffii himataatiin ala bahuudhaan dhaaltummaan haa qulqullaa’u jechuun seeraan ala

- ✓ MM himannoo bifa kanaan dhiyaatu hundumaa keessummeessuun isaa barbaachisummaa Sirna qulqulleessituu dhaalaa gadi hin buusuu?

✓ **3ffaa: akka addaatti** dhimmoota haala kanaan dhiyaatan ilaaluun murtii kennuun ni danda'ama haala jedhuun malee akkaataa ejjannoo 2ffaatiin himata dhiyaatu sirni dhaaltummaa qulqulleessuu osoo hin barbaachisin yeroo hundumaa bifa kanaan dhiyaachuu kan danda'u akka ta'etti fudhatamuu hin qabu.

- ✓ abbootiin seeraa kaka'uumsa mataa isaaniitiin muuduu hin danda'an yoo jedhame immoo qabeenyi dhaalaa osoo hin qulqullaa'in hafuu ni danda'a.
- ✓ Himata dhaaltummaa

❖**Ejjannoo isa kamitu dhamaqabeessa ?**

Hojiiwwan Qulqulleessituu Dhaalaa

Dhaaltota Addaan Baasuun Murteessuu.

- Dhaaltoota dhamoo fi dhaamoo malee (dhaaltota seeraa) addaan baasuu.
- Dhaamoo barbaaduu yoo argame dhaamicha battalumatti qondaala waliigaltee waliigalchuuf aangoo seeraan keennameef bira ykn mana galmee mana murtii kaayamuu qaba(kwt. 964).
- waamicha taasisuun guyyaa dubbifamu murteessuu.
- Gaafa sana, dubbisuu, formaaliti seerri ajaju guutu isaa namoota dhiyaatan waliin qorachuu.

- Mirga dhaaltootaa beeksiisu. (Kwt.971)
- haala idaan dhaalamayaa itti kaffalamuu fi sirna dhaalli itti raawwatamu ilaalchisee yaada qabu abbootii dhimmaatiif beeksisuu qaba (kwt. 971).
- isa du’een dhaamoon godhame akka hin jirre yoo ibsame, qulqulleessituun dhaalaa haala dhaalli itti raawwatamuu dandayu yaada isaa abbootii dhimmaatiif ni beeksisa (kwt. 972).
- Dhaaltonni dhaala fudhachuuf fedhii qabaachuu fi dhabuu isaanii addaan baafachuu (kwt.979 ilaala).

❖Qabatamaan

- Sirni kun karaa bu’aa qabeessa ta’een hojirra oolaa waan hin jirreef hojiin dhaaltota addaan baasuu fi murtessuu MM tiin raawwatamaa jira.
- Keessahu dhaalchisaan yeroo du’u
  - ✓ niitii ykn dubartii wajjiin jiraachaa tureen ala ijooleen dhalatan ykn
  - ✓ dhaaltoonni dhaamoodhaa dhaaltota isa du’ee akka ta’an karaa qulqulleessituu dhaalaatiin addaan bahee xumura akka argatan waan hin godhamneef …….MM tu hojjata.

❖Qabeenya Dhaalaa Addaan Basuu fi Murteessuu:

- Hojiin qulqulleessituu dhaalaa inni biraa qabeenyi dhaalaa maal akka ta’an addaan baasuu fi qabeenyicha bulchuudha.
- Hanga dhaalli qulqullaa’autti qabeenyi dhaalaa **akka qabeenya addaa of danda’e tokkoo** (constitute a distinct estate) ta’ee tura (kwt. 942).
- Qabatamaan gama kanaan gaalee”... **qabeenya addaa of danda’e tokkoo(a distinct eastate** ”jedhu ilaalchisee rakkoon hiikkoo seeraa ni mul’ata.

- **Ejj/1ffaa:** dhaaltummaan ni banama jechuun mirgaa fi dirqamni dhaalchisaa addaan cituudhaan bu’uura kwt. 842 tiin qabeenyi dhaalaa qabeenya mataa ofii danda’e ta’ee eegumsi seeraa akka godhamuuf kan agarsiisuu dha jedhu.
  - Bu’uura kanaan gaaleen kun dhaaltummaan yoo hin qulqullaa’in abbumaan qabeenya dhaalaa dhaaltotaaf hin darbu.
  - SHH kwt. 826(2) jalatti dhaalli bu’uura kwt. 826(1) tiin banamus mirgaa fi dirqama qabeenya dhaalaa bu’uura seera dhaalaa (Title V) tiin

- Kun immoo abbaan qabeenyummaa battalumatti akka hin darbine agarsiisa,
- Tumaaleen dhaaltummaa qulqulleessuun tumaalee seera dhaalaa keessatti caqafan keessaa tokko waan ta’aniif mirgaa fi dirqamni kun osoo hin darbin dura dhaaltummaan akka qulqullaa’uu qabu agarsiisa.

- **Ejj/2ffaa:** Bu’uura kwt. 826(1) dhaalchisaan akkuma du’een dhaaltummaan osoo hin qulqullaa’in abbumman qabeenya dhaalaa dhaaltotaaf ni darba.
  - sirna seeraa “common law”keessatti abbummaan bu’uura kanaan dhaaltotaaf akka darbu seera isaanii keessatti wanti ibsame hin jiru;
  - Sirna kana keessatti abbummaa kan dabarsan qulqulleessitoota dhaalaati.
  - Kun immoo abbummaan qabeenya dhaalaa dhaaltotaaf kan darbu erga

- sirna seeraa “Civil law” tti dhaalchisaan akkuma du’een abbummaa qabeenyaa ni darba.
- Biyyi keenyas sirna kana keessatti hammatamti.
- SHH kwt.994 dhaaltuun tokko dhaaltummaa yoo fudhate (accept) gaafa du’aan du’ee kaasee akka lakkaa’amuu qabu kan ibsu abbummaan akkuma du’aan boqateen kan darbu ta’uu isaa mul’isa.

- SHH kwt. 948(3)”….qulqulleessituu dhaalaa ta’uun dhaaltota seeraa hafaa kan ta’u gaafa dhaamoon banamu dhaamoo keessatti qabeenya dhaalaa keessaa homaa argachuu akka hin qabne yoo mirkanaa’ee dha….”kan jedhu kanuma cimsa jedhu.
- SHH kwt. 1060 tiin hanga qoodamutti qabeenyi dhaalaa kan waliinii (“…… shall remain in common….. “) ta’ee akka turu tumameera.
- **Kwt. 1060 yeroo dhaaltummaa qulqulleessuu fi qoodinsa jidduu jiru gofa ilaallataa?**

- Hangasii SHH kwt.1257-1277 tiinii fi **tumaalee dhaaltummaa qulqulleessuutiin qajeelfama**.
- Kanaf abbummaan qabeenyichaa dhaaltotaaf akkuma dhaalchisaan du’een darbee garuu hanga qoodamiinsaatti kan waliinii ta’ee akka turu agarsiisa.
- SHH kwt.942 gaalee ibsame kana kwt.943 (1-3) waliin hogguu dubbiffamu qabeenyi dhaalaa eegumsa mirga dhaaltotaa fi garee 3ffaatiif yeroodhaaf qabeenya kamittuu osoo hin makamin akka turu kan agarsiisu malee mirgaa fi dirqamni dhaaltummaan erga qulqullaa’een booda darbuu akka qabu hin agarsiisu.

- SHH kwt.1053 tis dhaaltummaa erga qulqullaa’een booda qabeenyi dhaalaa qabeenya addaa ta’ee turuun isaa hafa akka ta’u kan agarsiisu malee sana booda mirgaa fi dirqamni akka darbu ykn sana dura akka hin darbine wanti agarsiisu hin jiru.

- **Ejjannoo kamitu dhama qabeessa?**

- Dh/Ij/MMWF L.G.25869 ta’erratti dhaddacha gaafa 19/10/2000 ooleen kenneen:
  - “.....du’aan akkuma du’een mirgi abbaaqabeenyummaa waliinii kun dhaaltotaaf akka darbu SHH kwt. 826 (2) irraa ni hubatama.
  - Kanaaf abbootiin qabeenyaa waliinii dhaaltota du’aatiif waamamtuu dha jechuu dha.
  - Abbootiin qabeenyaa waliini qabeenya yoo danda’ame bu’uura kwt.1272 tiin gosaan qoodamuu ykn immoo bu’uura kwt. 1273 tiin caalbaasiin gurguramee maallaqa qoodachuu ni danda’u.....”
- **Murtii kan waliin Kallattiin**

❖Qabeenya Dhaalaa Bulchuun (kwt 1003 – 1013)

- ➢Galmeessuu fi tilmaamu ykn tilmaamsisuu
- ➢Eegumsa qabeenyichaaf himata dhiheessuu fi deebii kennu
- ➢Mallaqaa kaffaltiin isaa ga’e sassaabuu
- ➢Qabeenya socho’u gatiin ala ta’uu danda’u ykn bulchuuf rakkisu gurguruu.
- ➢Kan hin sochoone immoo waliigaltee dhaaltotatiin ykn ajaja MM tiin

❖Idaawwan Isa Du’e Qulqulleessuu Fi Kaffaluu:

- tartiiba kwt. 1014 jalatti ibsameen raawwatama.
- Baasii sirna awwalchaa, qabeenya bulchuuf bahe, idaa isa du’ee, idaa qallabaa fi kafaltii dhaamoon kennaa addaa raawwachuu.
- Namootni isa du’e irraa qarshii qaban addaan baasuuf barbaacha barbaachisaa ta’e gochu.
- Du’aan du’uu isaatii fi namootni isa du’ee irraa qarshii qaban ragaa isaanii qabatani akka dhihaataniifi iddoo mijaa’a ta’ee mul’atutti beeksiisa maxxansuu ykn baasuu.

- **Dhuma irratti qabaasa waliigalaa**

MARII

- SHH kwt. 960 gabaafni ifaan dhaaltotaaf dhiyaachuu qaba jechuun ibsa.
- **qulqulleessituu dhaalaa MM tiin muudamu ilaalchisee gabaasichi bifa walfakkaatuun dhiyaachuu qaba jettuu?**

❖Gabaasichi yoo dhiyaatu:

- MM tokko tokko “…*gabaasichi faallaa seeraa fi hamilee waan hin ta’inii fi falmitoonnis sirrummaa isaa waan mirkaneessaniif qaama murtii gonneera* “jechuun galmeessuun galmichaan walqabsiisu.
  - akka murtiitti fudhachuun galmeen rawwii itti banama.
- Isaan kuun immoo “qulqulleessituun dhaalaa hojii dhaaltummaa qulqulleessuu bu’uura seeraa fi sirnaan waan raawwateef gabaasicha mirkaneessineera“ jechuun galmeessu.
- Isaan biroo immoo gabaasichi chaappaadhaan mirkanaa’ee bitaa fi mirgaaf

MARII

- **Muuxannoo gama kanaan qabdan maali?**
- **Adeemsa isa kamitu sirrii dha jettu?**

Dhimma Qabatamaa

- Dh/Ij/MMWF **L.G.18576** irratti”.....aangoo qulqulleessituu dhaalaa SHH kwt. 944, 946, fi 956 irraa ni hubatama.
- **hojii qulqulleessuu yoo xumurame gabaasni dhaaltotaa fi MM f dhiyaachuu akka qabu SHH kwt 960 irraa ni hubatama.**
- dhaaltonni bu’uura gabaasa kanaatiin waraqaa ragaa dhaaltummaa akka fudhachuu danda’an SHH kwt. 996 jalatti tumameera.
- Bu’aan dhaaltummaa qulqulleessuus gahee isaan addaan bahee beekkamee dhaaltotaaf waraqaa ragaa kennuufiifii dha.

- Dhaaltonni waraqaa ragaa yoo argatanii fi qoodinsa irratti waliigaluu didan **waraqaan ragaa dhaaltummaa himannoo dhiyeeffachuuf mirga ykn faaydaa (vested interest**) kan isaanii argamsiisuun ala murtii ta’ee raawwiif kan dhiyaatuu miti.
- Dhaaltummaan kan qulqullaa’uuf gahee dhaaltotaa addaan baasuu fi mirga isaanii mirkaneessuuf waan ta’eef
- bu’uura kanaan waraqaa ragichaatiin waan mirkanaa’eef qoodinsa irratti yoo waldidan gahee isaanii shallaguudhaan MM aangoo qabutti himata dhiyeeffachuun ala
- akka murtiitti gabaasicha dhiyeessuun dhimma murtiin irratti hin kennamin raawwii

MARII

- **Murtii kana akkamitti ilaaltu?**
- **Kallattiin fuulduraa maal ta’uu qaba jettu?**

- **Jildii 11ffaa, L.G. 45905 ሚስስ ሚሊን ፑሲጂ ማሌጂ እና እነ ሃንዴሪ ፑስ ማሌጂ /ሁት ሰዎች/ ጥቅምት 03/2003**
  - የውርስ ሃብት አጣሪ ሪፖርት በፌ/ቤት መጽቅ ውጤት
  - በፌ/ቤት የፀቀ የውርስ ሃብት አጣሪ ሪፖርትን በፌ/ብ/□/□/□/ቁ. 358 አግባብ ተቃውሞ ሉቀርብበት ይገባሌ ማት የማይቻሌ ስመሆኑ ,የፌ/ብ/□/□/□/ቁ. 358
  - በውርስ ሔጋችን ስውርስ አጣሪ ስሌጣን የተመከቱትን ደንጋጌዎች ይዘትና መንስ መመሌከት ጉዲዩ አወሳሰን አስሊጊ ሁኖ አግኝተነዋሌ።

- ውርስ አጣሪ በሟች ንብረት ሊይ መብት አን የሚለትን ወገኖችን ወይም ወራሾችን የመወሰን፣ የሟች ኑዛዜ መኖር አመኖሩን ማረጋገጥና በኑዛዜው ተጠቃሚዎችን የመየት ውርሱን የማስተዲር የውርሱን ተከፊይ ገንዘብ መሰብሰብና እዲዎችን መክሌ፣ የሟች ንብረት ማጣራትና ማሊግ እንዱሁም የኑዛዜ ስጦታዎችን የመክሌ ሥሌጣን ያው መሆኑን የፌ/ብ/ሔ/ቁጥር 944፣ 946 □□956 ዴንጋጌዎች ያስገነዝባለ።
- **የፌ/ብ/ሔ/ቁ. 960 ዴንጋጌ ሲታይም የውርስ አጣሪው የማጣራቱን ተግባር ከአከናወነ በኋሊ ሪፖርቱ ወራሾችና ፌርዴ ቤት ማቅረብ እንዲበት ያስገነዝባሌ።**
- **በዚሁ መሠረትም ተገቢው ክርክር ከተረገ በኋሊ የውርስ ማጣራቱ ተግባር ሲጠናቀቅ በአጣሪው ሪፖርት መሠረት ወራሾች የወራሽነት ምስክርነት ወረቀት /Certificate of Succession/ ከፌርዴ ቤቱ እንሚሰጥ የፌ/ብ/ሔ/ቁጥር 996 ዴንጋጌ ያሣያሌ።**

- በመሆኑም የውርስ አጣሪ ስሌጣኑና ተግባሩ ከሊይ የተመከተው ሲሆን የማጣራቱ ውጤትም እያንዲንደ ወራሽ ከውርሱ የሚርሰውን ዴርሻ ተይቶ የወራሽነት የምስክር ወረቀት የሚሰጥ መሆኑ በሔጉ በግሌጽ ተመሌክቷሌ።
- ዯንጋጌዎቹ የሚያስገነዝቡት ውርሱ ተጣርቶ ወራሽ የሚሰጥ የምስክር ወረቀት ወራሹ የምስክር ወረቀቱን መሠረት በማዴረግ የውርስ ሀበት ክፈፇሌ መፀም፤ በወራሾች መካከሌ አመግባባት ከአ የክፈፇለን ጥያቄ ሥሌጣን ሊው ፈርዴ ቤት የሚያቀርብ መሆኑን ነው።
- በመሆኑም የውርስ አጣሪ ሪፖርት በፈርዴ ቤት መጽቅ በራሱ ፈርዴ ሁኖ አፀፀም የሚቀርብ ሣይሆን እንማስረጃ የሚያገግሌ ነው።
- በመሆኑም ሪፖርቱ የማስረጃነት ዋጋ አው ከተባ ግሞ የክፈፇለ ክርክር ሲቀርብ በማስረጃነቱ ሊይ ክርክር ቢቀርብ ክርክሩ መቅረብ ያበት በውርስ አጣሪና ሪፖርቱን በአፀቀው ፈርዴ ቤት ነው ተብል ውዴቅ የሚሆንበት ሔጋዊ ምክንያት የም።

- በመሆኑም አመልካች ከማስረጃነት ዋጋ ውጪ ላለ ዋጋ የላውን የውርስ አጣሪ ሪፕርት በፌ/ብ/ሥ/ሥ/ሔ/ቁጥር 358 መሠረት ሉቃወሙ ይገባሌ የሚባሌበት አግባብ የም።
- የውርስ አጣሪ ሪፕርት በፌርዴ ቤት መጽቁ ሪፕርቱን ሉፀም የሚችሌ ፌርዴ የሚያርገው አይም።
- በዚህም ምክንያት አመልካች ያቀረቡት የፌርዴ መቃወሚያ አቤቱታ ውዴቅ የተረገው የውርስ አጣሪ ኃሊፉነትና ተግባር እንዱሁም የውርስ አጣሪ ሪፕርት በፌርዴ ቤት መጽቅና ውጤቱ ምን እንሆነ ከፌ/ብ/ሥ/ሥ/ሔ/ቁጥር 358 ዴንጋጌ መንስና ይዘት ጋር ባሌተገናዘበ መሌኩ ሁኖ ስአገኘነው በጉዲዩ ሊይ የተሰጠው ውሣኔ መሠረታዊ የሆነ የሔግ ስህተት የተፀመበት ሁኖ አግኝተነዋሌ።
- አመልካች በፌ/ብ/ሥ/ሥ/ሔ/ቁጥር 358 መሠረት መቃወሚያ ማቅረብ የሚችለት በውርስ ኋብት ክፌፌሌ ጥያቄ ሊይ ውሣኔ ሰጠው ፋዳራለ ከፌተኛ ፌርዴ ቤት እንጂ የውርስ አጣሪ ሪፕርቱን አፀቀው የፋዳራለ መጀመሪያ ረጃ ፌርዴ ቤት አይም ብናሌ።

- **Qabatamaan gama biraatiin aangoo qulqulleessituu dhaalaa hangam bal’achuu akka qabu irratti rakkoon raawwii tokko tokko ni mul’ata**
  - qulqulleessitoonni dhaalaa MM muudaman tokko tokko qabeenya bitaa fi mirgi qabeenya dhaalaa keessatti hin hammatamu jechuun mormii irratti kaasan ragaa dhagahanii murtii hogguu kennan ni mul’ata.MM s ni mirkaneessu.
  - MM isaan kuun immoo Qulqulleessituun dhaalaa qabeenya abbootiin dhimmaa irratti waliigalanii fi irratti waldidan addaan baasee tarreessuun gabaasa dhiyeessuu malee ragaa dhagahee ofumaa murtii kennuuf aangoo abbaa seerummaa hin qabu jedhu

- MMs gabaasa bifa sanaan dhiyaate kufaa gochuun ajaja barbaachisaa kennuu dha malee ofitti fuudhuun keessummeessuu hin qaban jechuun falmu.

- **Ejjanno isa kamitu dhama qabeessa?**
- **Qulqulleessituun dhaala qabeenya dhaamoo keessatti ifaan taa’e hoo hogguu dhaaltummaa qulqulleessu qooduu ni danda’aa?**

- Jildii 11ffaa, L.G. 66727 ወ/ሪት ዝናሽ ዘውደ እና የወ/ሮ መዲኟኒት ካሣ ወራሽ እነ ወ/ሮ ብሪቱ ስዩም ,ኟምላ 29/2003
  - የውርስ ሃብት አጣሪ የሆነ ሰው የሟችን ንብረት በማጣራት ረገዴ ሉኖረው የሚችው የስሌጣን አዴማስ
  - **በወራሾች መካከሌ አንዴን ንብረት በተመከተ የውርሱ ሃብት አካሌ ስመሆኑ ክርክር በተነሳ ጊዜ አጣሪው ግራ ቀኙ ያቀረቡትን ማስረጃ በሪፕርቱ ሊይ በማስር ጉዲዩን ሚመከተው ፌ/ቤት ማቅረብ እንጂ ማስረጃዎቹን በራሱ መዝኖ አከራካሪው ንብረት የውርሱ ሃብት አካሌ ነው ወይም አይም በማት ውሣኔ መስጠት ስሌጣን የሇው ስመሆኑ ,የፌ/ብ/ሀ/ቁ. 956**
  - **በፌ/ብ/ሔ/ቁ. 956 የተዘረዘሩትን ተግባራት በሚያከናውንበት ጊዜ ግሞ በኑዛዜው የውርስ ንብረት መሆናቸውን ጠቅሶ የክፌፌሌ ስርዓትም የተቀመጠሊቸውና ወራሾች በሙለ የተስማሙባቸው ንብረቶችና መክያቸው የረሰው የውርስ እዲዎች ሲኖሩ በወራሾቹ ስምምነት መሰረት ንብረቶቹን ሉያከፊፌሌና እዲዎችንም ሉከፌሌ ይችሊሌ።**

- በኑዛዜው ሊይ በተጠቀሱትና ባሌተጠቀሱት ንብረቶች የውርስ ሃብት መሆን ያመሆን ሊይ ወራሾቹ ያሌተስማሙና ክርክር ያነሱ ከሆነ የአጣሪው ሥራና ኃሊፊነት ወራሾች የተስማሙባቸውን ንብረቶች የውርስ ሃብት መሆናቸውን መመዝገብ፤ ወራሾች ያሌተስማሙባቸው ንብረቶችና እዲዎች ካለ ግሞ ማስረጃ በመስማት ማስረጃው ምን እንሚያስረዲ ሪፕርቱ ሊይ በማስር እንዱያጣራ ሊዘዘው ፌ/ቤት ማቅረብ እንጂ
- ንብረት አጣሪው ይህ ንብረት የውርስ ሏብት አይም የሚለ ወራሾች ቢኖሩም ማስረጃ በመስማት የውርስ ሃብት መሆኑን ስተገነዘብኩኝ ንብረቱ የውርስ ሃብት ነው በማት ወስኛሁ ወይም ግሞ ማስረጃውን እንተመከትኩት ንብረቱ የውርስ ሏብት ያመሆኑን ስሊረጋገጥኩኝ የውርስ ሏብት አይም ወይም የእገሊ የግሌ ንብረት ነው በማት ወስኛሁ ማት የሚያስችው ሥሌጣን የውም።

- በዚህ ጉዳይ የውርስ አጣሪው ያረጉትን የማጣራት ሥራ ስንመከተው ወራሾቹ የውርስ ኋብት ናቸው በሚለዋቸው ዋና ቤት እና በሰርቪስ ቤቶች ሊይ ገና ከጅምሩ አንስቶ ያሌተስማሙና ክርክር ያነሱ በመሆኑ አጣሪው ማስረጃ መስማታቸው በአግባቡ ነው።
- ሆኖም አጣሪው በወራሾች መካከሌ የተረገው ክርክር እንነበረ፣ የኡዛዜ ወራሾችና የሔግ ወራሾች እነማን እንሆኑ፣ የግራ ቀኙ ማስረጃ ምን እንሚመስሌ፣ እንዱሁም ወራሾች የተማመኑባቸውና ያሌተማመኑባቸው የውርስ ንብረቶችና እዲዎቹ ምን ምን እንሆኑ በመዘርዘር ሪፖርት ማዘጋጀት ሲኖርባቸው ከዚህ አሌው ወራሾችን አከራከረው ማስረጃ ከሰሙ በኋሊ ክርክሩንና ማስረጃውን ከሔግ ጋር በማገናዘብ ይህ ንብረት የአመሌካች እንጂ የሚች የወ/ሮ ሰናይት ስዩምና የሚች ዘውደ አበባ የጋራ ንብረት አይም በማት መወሰናቸው ከተሰጣቸው የውርስ አጣሪነት ሥሌጣን በሊይ በመሄዴ መበኛ ፊ/ቤት በሚያከናውነው የዲኝነት ሥራ ውስጥ መግባት መሆኑንና ይህም ተገቢ ያመሆኑን ተገንዝበናሌ።

- ውርስ አጣሪው አዘጋጅተው ያቀረቡት ሪፖርት ውሳኔም ጭምር ያዘ በመሆኑ ሪፖርቱ በቀረበት ፋ/መ/□/ፌ/ቤት ከሊይ በተመከተው ሁኔታ በውርስ አጣሪ ውሳኔ መሰጠት እንማይገባ ሉገፅና ሂቱ ሔጋዊ አይም ተብል ውደቅ መረግ ሲገባው መታፊ ያሊግባብ ሁኖ አግኝተነዋሌ።
- የባቤነት ክርክር በውርስ ማጣራት ሂት ከተነሳ ጉዲዩ መታየት ያበትና እሌባት ሉያገኝ የሚገባው በመበኛው ፌርዴ ቤት በፌ/ብ/ሥ/ሥ/ሔግ መሰረት ተገቢው ጭብጥ ተይዞ የግራ ቀኙ ማስረጃዎች ተሰምተው ሉሆን ይገባሌ።
- ፌርዴ ቤት የባሀብትነት ክርክር ሲቀርብ ሉያረጋግጥ የሚገባው ግሞ ጉዲዩ አግባብነት ያሊቸውን ማስረጃዎችን ሁለ ሰምቶና ተገቢውን የማስረጃ ምዘና መርህ ተከትል ነው።
- በመሰረቱ የማይንቀሳቀስ ንብረት የባቤትነት ምስክር ወረቀት የተሰጠው ሰው የዚሁ ንብረት ባሃብት ሁኖ እንሚቆጠር የፌ/ብ/ሔ/ቁጥር 1195(1) ዴንጋጌ ያሳያሌ።

- የዚህ ዴንጋጌ ይዘትና መንስ የሚያሳየው የማይንቀሳቀስ ንብረት የባሃብትነት የምስክር ወረቀት የተሰጠው ሰው የንብረቱ ባሃብት እንሆነ ሔጉ ግምት የሚወስዴ መሆኑን ነው።
- ይህ የሔጉ ግምት ሉስተባበሌ የሚችሌ ስመሆኑም የፊ/ብ/□/ቁጥር 1196 ዴንጋጌ ያሳያሌ። በመሆኑም በፊ/ብ/□/ቁጥር 1195 ስር የተመከተው የሔጉ ግምት ባሃብትነት በላሊ መንገዴ የማይረጋገጥ አይም በሚሌ የተቀመጠ አይም።
- በዚህ መሰረትም አንዴ ንብረት በአንዴ ሰው ስም ስመመዝገቡ በአስተዲር መስሪያ ቤት ታውቆት የባሃብትነት የምስክር ወረቀት ከተሠጠውና ይኸው ምስክር ወረቀት የተገኘበትን መንገዴ ሔጋዊ አመሆኑን ክርክር ከቀረበ ፊርዴ ቤቱ ንብረቱ በማን እንተራ፣ የምስክር ወረቀት በተሰጠው ሰው ስም እንዳት ሉመዘገብ እንቻ ከተገቢው አካሌ የቤቱ ማህር ቀርቦ ወይም ላልች ማስረጃዎች ቀርበው እንዱታዩ የቀረበውን ክርክር በመመሌከትና ጉዲዮን በማስረጃ በማንጠር ወ እውነት የሚርስበት ይሆናሌ እንጂ ስመ ሀብቱ የተመዘገበው ሰው የንብረቱ ባሃብት ነው ወይም ስመ ሀብቱ ካሌተመዘገበ አንዴ ሰው የንብረት ባቤት ሉሆን አይችሌም፣ ወይም በሰው ማስረጃ ሉያስረዲ አይችሌም በሚሌ ምዴሞ ከወዱሁ ክርክሩን ወይም ክሱን ውዴቅ የሚያዯርግበት አይም።

- በመሆኑም አመልካች ቤቱን ራሳቸው ያሩት ስመሆኑና በግራ ቀኙ ማስረጃዎቻቸው ሳይነጥርና ተገቢውን የማስረጃ ምዘና መርህ በመከተሌ ሳይመዘኑ ከአስተዳር አካሌ የተሰጠ የምስክር ወረቀት የም ተብል የሰው ምስክሮች ቃሌ ከወዱሁ ውደቅ የተረገው የአመልካችን የክርክር ይዘት ባገናዘበና ከፌ/□/ሔ/ቁጥር 1195 እና 1196 እንዱሁም በኢ.ፋ.ዱ.ሪፏብሉክ ሔገ መንግስት አንቀጽ 40(1) እና (2) ዴንጋጌዎች ይዘትና መንስ ውጪ ሁኖ አግኝተናሌ።
- በዚህም መሰረት አከራካሪውን ቤት የሰራው ማን ነው? የሚው ጭብጥ ተይዞ በዚህ ረገዴ የሚቀርቡት የግራ ቀኙ ማስረጃዎች በፌርዴ ቤት ፉት ቀርበው ተሰምተው ምስክሮቹ የሚሠጡት ቃሌ ከንብረት ባቤትነት መብት ሔግጋት ጋር ተዛምድ ውሳኔ መሰጠት ሲገባው የፋዳራለ መጀመሪያ ረጃ ፌርዴ ቤት ባሀብትነት ሉረጋገጥ የሚገባው በአስተዳር አካሌ በሚሰጥ የምስክር ወረቀት ነው በሚው ነጥብ ሊይ ብቻ በማተኮር የሠጠው ውሳኔ አመልካች ንብረቱን ያሩት ስመሆኑ ማረጋገጥ ያቀረቡትን ክርክርና ማስረጃ ከፌ ብን ከጠቀስናቸው የፌትሏብሔር ዴንጋጌዎችና የህገ መንግስት ዴንጋጌዎች ጋር ያሌገናዘበ ነው።

- አመሌካች የቤቶችን ግምት ጠቅሰው ዲኝነት ከፊው በላሊ መዝገብ ይጠይቁ ተብል መወሰኑም የፊትሏ ብሓር ስነ ሥርዓት ሔግ መሰረታዊ አሊማ ጋር አብሮ የማይሄዴ መሆኑን ተገንዝበናሌ።
- እንዱሁም ይህ ሰበር ሰሚ ችልት የፌ/ብ/ሔ/ቁጥር 1195(1) ዴንጋጌ የማይንቀሳቀስ ንብረት የባሀብትነት የምስክር ወረቀት የተሰጠው ሰው የንብረቱ ባሀብት እንሆነ ሔጉ ግምት ይወሰዲሌ ከማት ውጪ ማንኛውም የማይንቀሳቀስ ንብረት ባሀብትነት በላሊ መንገዴ አይረጋገጥም የማይሌ ስመሆኑ በሰ/መ/ቁጥር 36322 ጥቅምት 18 ቀን 2001 ዓ/ም በአዋጅ ቁጥር 454/97 አንቀጽ 2(1) መሰረት በየትኛውም እርከን የሚገኝ ፌርዴ ቤት የሚያስገዴዴ የሔግ ትርጉም ሰጥቶበታሌ።
- በአጠቃሊይ በጉዲዩ ሊይ የተሰጠው ውሳኔ መሰረታዊ የሆነ የሔግ ስህተት የተፀመበት ሁኖ አግኝተናሌ። በዚህም ምክንያት ተከታዩን ወስነናሌ፦

❖Qabatamaan Kan Biraa Immoo:

- MM tokko tokko gabaafni erga dhiyaateen booda, qulqulleessituun dhaalaa qabeenyicha kan gosaan danda’amuu bu’uura sanaan kan hin danda’amne immoo maallaqaatti shallaguun qoodanii akka gabaasa dhiyeessan ajajuu.
- Isaan kuun immoo kun qoodinsa qabeenya dhaalaa waan ta’eef sirna dhaaltummaa qulqulleessuu keessatti kan hammatamuu miti.Qoodinsi qabeenya dhaalaa sirna mataa isaa dandayee fi akka waliigalaatti erga dhaaltummaan cufamee booda sirna raawwatamuudha jechuun adeemsa kana qeequ.

Dhimma Qabatamaa

- Dh/Ij/MMWF **L.G.34703** ta’erratti gaafa 11/02 2001 murtii kenneen”…..Dhuguma immoo dhaaltummaan dhaaltotaan ykn nama filatameen akka qulqullaa’u seerri ni ajaja.Hojiiwwan dhaaltummaa qulqulleessuu keessaa tokko qabeenya dhaalaa qooduu akka ta’e hubatamuu qaba.
- Kanaaf kun karaa qabeenyi dhaalaa itti qoodamu keessaa isa tokkoodha jechuu dha.
- Gama biraatiin dhaaltuun gahee kiyya hin arganne jedhu nama qabeenya harkaa qabu irratti kallattiidhaan mirga himannoo dhiyeeffachuu hin qabu ykn seerri akka hin dhiyeeffanne dhoorgu ni jira jechuu miti.

- Dhimma harkaa qabnu ilaalchisee qabeenyi dhaalaa waamamtoota harka jiraachuun ifaa dha.
- Iyyataan gahee isaa qofa gaafate.Akkuma dhimma hariiroo hawaasaa kan biraa wanti ragaan qulqullaa'u yoo jiraate qulqulleessuun murteessu dha malee dhaaltummaa qulqulleessuu akka haal dureetti fudhachuun sirrii miti.kanaaf murtiin MM jalaa gama kanaan dogongora kan qabuu dha" jechuun murteesseera.
- **Murtiin kun bu'uura seeraa ni qabaa?**
- **Kallattiin fuulduraa maal ta'uu qaba jettu?**

❖Cufamiinsa Dhaaltummaa

- kwt.1052 (1) waraabbii lameen .....??
- Waraabbiin afaan amaaraa cufamiinsi dhaaltummaa waggaa tokko booda akka ta’e hogguu ibsu kan Ingiliffaa immoo hoguu idaan dhaalaa abbootii maallaqaa of ibsanii fi dhaaltota dhaamoon kennaa addaa kennameefif kaffaltiin yoo raawwatee dha.
- Lammaffa irratti immoo kwt.1052 (2) waraabbiin afaan amaaraa yeroon kun abbootii seeraatiin dheerachuu akka danda’u kan ibsu hogguu ta’u kan Ingiliffaa immoo idaan dhaalaa **hanga ta’e** kaffalamee, qabeenyi dhaalaa hafe hundumtuu namoota mirga qabaniif **hanga isaan gahe** erga

- waraabbiin afaan Amaaraa caalmaa kan qabu ta’us waraabbichi **mataan isaatuu iftooma hin** qabu.
- Dhaaltummaa waggaa tokko booda ni cufama jedha malee waggaa tokko booda yoomi akka ta’e hin ibsu.
- Waggaa tokko booda yeroo hangam keessatti akka cufamu yoo hin beekamne immoo bu’uura 1052(2) AS tiin dheerachuu ni danda’a kan jedhu raawwatiinsa waan qabu hin fakkaatu.

MARII

- Waraabbii isa kamitu yaadrimee sirna dhaaltummaa qulqulleessuu waliin deema?Caalmaa qaba?
- Qabatamaan waraabii afaan Amaaraa bu’uureffachuun waggaa tokko kwt.1052 (1) jalatti ibsame akka darbiinsa yerootti akka fudhatamu hojimaata MM irraa ifaan ni dubbifama. Kana hoo akkamitti ilaaltu?

- **Kanaaf AS tokko tokko keewwata xiqqaa tokkoffaa tumaa kanaa keewwata xiqqaa lammaffaa waliin raawwatiinsa** akka qabaatutti hiikuu qabna jedhu.
  - ✓ Bu’uura kanaan waggaa tokkoon booda kan jedhu hanga waggaa tokkootti bifa jedhuun hiikkamuu qaba.
  - ✓ Akkasitti hiikkamnaan keewwata xiqqaa 2ffaa jalatti aangoon AS tiif kenname raawwatiinsa ni qabaata jechuu dha.
  - ✓ Ejjannoon kun immoo waggaa tokko booda barbaachisummaan dhaaltummaa qulqulleessuu hafaa waan ta’uuf iyyanni qulqulleessituu dhaalaa naaf haa muudamu jechuun dhiyaatu fudhatama hin qabu guduunfaa jedhutti nama geessa.

- **Warri ejjannoo faallaa kanaa qabatan immoo hiikkoon kun yaadrimee dhaaltummaa qulqulleessuu waliin waan tarkaanfatuu miti jedhu.**
  - ✓ Hojiiwwan dhaaltummaa qulqulleessuu yoo rawwataman abbummaan qabeenya dhaalaa dhaaltotaaf ni darba.
  - ✓ Dhaaltuun tokko yoo ta’e qabeenyi dhaalaa qabeenya dhuunfaa isaatiin walitti ni makama; baay’ee yoo ta’an immoo qabeenya waliinii ta’a.
  - ✓ Kanaaf qabeenyi dhaalaa qabeenya mataa ofii danda’e ta’uun isaa ni hafa jechuu dha.

- ✓Cufamiinsi dhaaltummaas kan dhufu wantoonni raawwatamuu qaban erga rawwatamaniin booda akka ta’e ni hubatama
- ✓Kana ta’uu isaa immoo tumaalee seerichaa kwt. 1053 fi itti aanan yoo dubbifaman hubachuun ni danda’ama.
- ✓Waraabbiin afaan Ingiliffaa immoo tumaalee kanneen waliin kan walsimuu waan ta’eef waraabbii afaan Amaaraa caalaa dhamaqabeessa waan qabu fakkaata.

- **Ejjannoo Isa kamitu dhamaqabeessa?**

Akka Waliigalaati Rakkinni Qabatamaan Jiru:

- Sirna dhaaltummaa qulqulleessuu sirritti hojirra oolchu dhabuu fi haqina hubannoo fi tumaaleen seera dhaalaa kun tumaalee dagataman ta’u isaaniti.

- **Kanarraa kan ka’ee:-**

1. Qabatamatti hojiin dhaaltota addaan baasuufi murteessuu MM tiin raawwatamaa jira.
2. Qabatamaan hojii qoodinsa qabeenyaa dhaalaa akka hojii MM tti fudhatameera.
3. Qabeenyi dhaalaa jiraachuu fi tilmaamni isaa gama MM tiin qulqullaa’a jira.

4. Qulqulleessituun dhaalaa qabeenyaa dhaalaa qoodudhaan MM tti hogguu gabaasa dhiheessu;MMs gabaasa kana yoo raggasisu ni mul’atu.
5. Namni dhaalchisaa irraa maallaqa qabu, dhaaltonni addaan waan hin baaneef eenyuun akka himatu ni rakkata.
6. Yoo beekes, eega murtaa’eef booda qabeenyi dhaalaa addaan waan hin ba’inii fi eegumsa waan hin qabneef ni manca’u, ni bada, ni dhooksamu waan ta’eef raawwi irratti ni rakkata.

7. Qabeenyi dhaalaa qulqullaa’ee idaa irraa hafuun isaa otoo hin beekin eenyu dhaaltu akka ta’erratti falmiin ni gaggeefama; haaluma walfakaatuun gaafiin qoodinsa qabeenyichaa ni dhiyaata. Sirni kun otoo hojirra oolee himata fi iyyata gatii hin qabne kaaniinis ni hanbisa.
8. Qabatamaati qulqulleessitooni dhaalaa qoodinsa qabeenyaa irratti hogguu murtii kennan; manni murtiis hogguu murticha oliyyannoon ilaaluu ni mul’ata.

Galatoomaa!